

УДК 330.131.7:339

Особливості формування політики забезпечення економічної безпеки: перспективи для України в контексті міжнародного досвіду

Юрченко А.Ю.

старший викладач кафедри економіки і підприємництва
Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

У статті розглянуто питання теоретичного обґрунтування економічної безпеки як окремого напрямку економічної науки. Досліджено досвід зарубіжних країн, де регіони відіграють значну роль у формуванні державної економічної політики та економічної безпеки. Вивчено проблеми та моделі створення єдиної концепції економічної безпеки. Запропоновано напрями удосконалення вітчизняного концептуального і стратегічного механізму економічної безпеки України.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, національна безпека, економічна безпека, регіон, міжнародний досвід, країни світу.

Юрченко А.Ю. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

В статье рассмотрены вопросы теоретического обоснования экономической безопасности как отдельного направления экономической науки. Исследован опыт зарубежных стран, где регионы играют значительную роль в формировании государственной экономической политики и экономической безопасности. Изучены проблемы и модели создания единой концепции экономической безопасности. Предложены направления совершенствования отечественного концептуального и стратегического механизма экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, национальная безопасность, экономическая безопасность, регион, международный опыт, страны мира.

Yurchenko A.Y. PECULIARITIES OF POLICY FORMATION TO ENSURE ECONOMIC SECURITY: PROSPECTS FOR UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

The article reveals issues of theoretical, scientific and practical basis of economic security as a separate direction of economic science. It is focused on the study of foreign countries experience, in which regions play an important role in forming state economic policy and economic security. Study problems and patterns to create a unified concept of economic security. Directions for improvement of national conceptual and strategic formation of economic security mechanism in Ukraine are suggested.

Keywords: socio-economic development, national security, economic security, region, international experience, world countries.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світовий досвід свідчить, що децентралізація призводить до соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, зростання життєвого рівня населення. В Україні на сьогодні продовжує реформуватися і удосконалюватися система управління, зокрема, на регіональному рівні з метою забезпечення економічної безпеки, незалежності від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і повноцінного життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною і методологічною основою дослідження є праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених з питань забезпечення

економічної безпеки, а саме: Л. Абалкіна, І. Бабець, С. Білої, А. Гуменюка, О. Дрейнер, В. Лось, Т. Кислої, В. Керецман, В. Воротіна, З. Варналія, Я. Жаліла, В. Олійника, Г. Пастернака-Таранушенка, В. Третяк, А. Сухорукова, Ю. Харазішвілі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних умовах питання економічної безпеки регіонів залишаються недостатньо вивченими, однак є актуальними та виступають головним чинником розвитку економіки країни, яка повинна відповідати рівню економічно розвинутих країн.

Формулювання цілей статті. Вивчення і використання досвіду інших країн, де регіони відіграють значну роль у формуванні державної економічної політики, займають активну позицію щодо забезпечення економічної без-

пеки, що є необхідною умовою ефективного соціально-економічного розвитку та успішного реформування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи категорію «економічна безпека», необхідно відзначити, що вона вперше була введена до вжитку у зв'язку з введенням іншого терміну «національна безпека». Концепція національної безпеки як філософії досягнення стійкого стану держави пов'язана з подіями, які називали в історії як Вестфальський мир, в ході яких концепція суверенної держави стала основою нового міжнародного порядку [9, с. 212].

Економічна безпека, як складне соціальне явище, є об'єктом комплексного наукового дослідження. Представники різних сфер науки вивчають проблему економічної безпеки з урахуванням своєї специфіки, в інтересах вирішення спеціальних завдань.

Зокрема, політологів в економічній безпеці цікавить результат економічної політики різних суб'єктів діяльності і відносин; юристів – правові норми і гарантії забезпечення економічної безпеки, легітимність діяльності відповідних структур; соціологи головну увагу приділяють дослідженню громадської думки, динаміці її змін залежно від різноманітних чинників – загроз, небезпек економічним інтересам держави, громадян; економісти прагнуть до вивчення економічних відносин та економічної діяльності під кутом зору забезпечення безпеки, для чого необхідна розвинута економічна інфраструктура, кваліфікована робоча сила, інтегрованість національної економіки в систему світових господарських зв'язків тощо.

Необхідність визначення соціально-економічної захищеності регіону, розробки підходів щодо її досягнення, забезпечення протидії різноманітним загрозам економічній безпеці й забезпечення зростання добробуту населення потребує, у першу чергу, всебічного теоретичного дослідження сутності категорії «економічна безпека».

Економічна безпека – це складна багатфакторна категорія, яка дозволяє зберігати стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризує здатність національної та регіональної економік до розширеного самовідтворення для задоволення потреб громадян, суспільства і держави на якомусь визначеному рівні розвитку.

О. Резнік висвітлює зв'язок між поняттями економічної безпеки держави та суб'єктів підприємництва і в тому числі регіону, оскільки безпека суб'єктів господарювання, як стан

економічної системи є первинною ланкою у системі економічної безпеки держави. Таким чином, стає зрозумілим, що економічну безпеку регіону потрібно розглядати в системі економічної безпеки держави [7].

Економічна безпека характеризується захищеністю регіональної економіки та економічних інтересів територіальної громади від дії дестабілізуючих чинників, узгодженістю інтересів регіону в економічній, соціальній та екологічній сферах, здатністю регіональної економічної системи до самовідтворення і раціонального використання економічного потенціалу регіону під час задоволення соціальних та екологічних вимог і обмежень [8, с. 198].

У свою чергу Гуменюк А.М. вважає, що економічна безпека – це стан економіки, для якої характерна спроможність до самовиживання і розвитку в умовах реформування, присутності внутрішніх і зовнішніх небезпек та дії важкопрогнозованих чинників [2, с. 267].

Необхідність удосконалення концептуального забезпечення економічної безпеки для України, використання позитивних ознак глобалізації для цілей соціально-економічного розвитку держави вимагає вивчення світового досвіду щодо забезпечення та розв'язання проблем економічної безпеки.

Так, наприклад, серед головних цілей національної безпеки США економіка займає ключове місце. Адміністрація США розробила експортну стратегію, що включає 65 конкретних рекомендацій сприяння приватному сектору в розширенні експорту американських товарів. У 1999 р. розроблена Стратегія національної безпеки США, в якій однією з головних цілей є сприяння економічному процвітання Америки. На сучасному етапі діє нова Стратегія національної безпеки США опублікована 26 травня 2010 року, головна мета якої – національне оновлення для відновлення американського глобального економічного та політичного лідерства.

В США протягом довгого періоду мають місце стабільні бюджетно-податкові відносини між центром та регіонами. Така економічна політика розвивається і постійно вдосконалюється. Це, перш за все, відбувається за рахунок розмежування повноважень між різними рівнями влади. Штати мають фактично такі ж права в податковій сфері, що і федерація в цілому. З метою вирівнювання можливостей регіонів під контролем Конгресу США виділяються трансфери, а також цільові, блокові та програмні дотації. Одним з засобів регіональ-

ної політики США є бюджетне фінансування розвитку окремих секторів місцевої економіки [3, с. 92].

Аналізуючи концепцію економічної безпеки США, слід наголосити на таких її основних напрямках, як забезпечення національних економічних інтересів у конкурентній боротьбі із суперниками на світових ринках, захист інтересів держави у високотехнічних сферах, а також зміцнення її можливостей щодо виконання міжнародних зобов'язань у торговельно-економічній та інших сферах.

У стратегії національної безпеки США прямо сказано, що для підтримки високого рівня боєздатності озброєних сил необхідно підвищувати ефективність і конкурентоспроможність економіки, відкривати нові іноземні ринки і створювати нові робочі місця.

Країни – члени ЄС мають значний позитивний досвід реалізації євроінтеграційних стратегій на регіональному рівні. За кордоном самоврядні органи мають багатий арсенал інструментів і важелів економічного, правового та фінансового впливу на відстоювання регіональних інтересів та забезпечення соціально-економічної безпеки території.

Концепція економічної безпеки в Іспанії розглядається в значній мірі в контексті економічної безпеки всього Євросоюзу. Однак в країні створена ефективна система забезпечення національних інтересів в сфері економіки, основу якої складають: гнучка законодавчо-нормативна база; чіткий розподіл компетенцій міністерств, відомств і організацій в реалізації нормативних положень, які відносяться до економічного розвитку; наявність на кожному етапі розвитку законодавчо затвердженої програми економічних пріоритетів, яка в принципі повинна виключити можливість адресних привілеїв; наявність спеціальних державних служб контролю.

Тому в системі забезпечення економічного добробуту і стійкого розвитку країни важливе місце займає визначення пріоритетних галузей національної промисловості; регулювання процедури стимулювання інвестицій; валютний контроль; ретельно розроблене законодавство про акціонерні товариства [7].

Привабливою моделлю регіональної децентралізації, за висновками Варналія З.С., може слугувати польський варіант, згідно якого державні адміністрації на місцях (так звані гміни), на першому етапі, отримують чітко окреслене коло своїх повноважень і позбавляються значної залежності від центрального уряду, щодо прийняття ними рішень у межах своєї компе-

тенції. На другому ж етапі, цей процес супроводжується нарощуванням їх фінансової бази та створенням відповідних джерел покриття фінансового дефіциту у разі визначення території депресивною [1, с. 367].

Офіційно визнані політичні погляди щодо захисту громадян, суспільства та держави від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз у національній безпеці у Республіки Болгарія, яку обумовлено Концепцією національної безпеки і прийнято Народними Зборами держави у 1998 році.

Національними економічними інтересами Республіки Болгарії визнано:

- підвищення якості та рівня життя населення, ефективності соціального і медичного обслуговування в країні;
- забезпечення державного суверенітету, економічної незалежності;
- досягнення фінансової стабільності, високого рівня економічного і соціального розвитку;
- підвищення ефективності внутрішньої і зовнішньої економічної політики.

Загрозами економічній безпеці Республіки Болгарії визнано:

- значна економічна і соціальна диференціація країн на континенті, що загрожує регіональній суспільно-політичній і соціально-економічній стабільності і має непередбачувані наслідки;
- поширення міжнародної фінансово-економічної злочинності, контрабанди товарів;
- застосування торгово-економічних і фінансових санкцій проти суміжних держав;
- суспільна нестабільність у державі, кризовий стан національної економіки;
- зниження життєвого рівня населення; демографічна криза, міграційні процеси [4].

Японськими вченими у 1980-х роках запропонований аналітичний метод оцінки «національної сили» держави. «Національна сила» держави визначається, по-перше, здатністю вносити внесок в міжнародне співтовариство, в його економічну, фінансову і науково-технічну сфери діяльності, по-друге, здібністю до виживання в кризових і екстремальних міжнародних умовах. По-третє, здатністю просувати і відстоювати свої національні інтереси, спираючись на всі компоненти «комплексної національної сили», зокрема за допомогою силового тиску [4, с. 77]. Як бачимо дуже багато спільного за змістом у категорій «економічна безпека» та «національна сила», особливо здібність до виживання в кризових ситуаціях.

Сучасний японський підхід до вирішення проблем економічної безпеки базується на двох принципах:

- збереження та розвиток економічної потужності країни;
- формування сприятливого глобального середовища, що забезпечить максимальну реалізацію національних інтересів.

Найбільш розповсюджене визначення економічної безпеки згідно японського підходу виглядає наступним чином: «своєчасне проведення підготовчих заходів, які і на системному, і на матеріальному рівні дозволяють зберегти стабільність економічної діяльності всередині країни навіть у разі виникнення політичного та економічного хаосу в інших державах». Під матеріальним рівнем мається на увазі забезпечення запасів харчових продуктів, нафти і т.д. [6, с. 32].

Фактично, акцент у визначенні економічної безпеки у зазначеному випадку робиться на захист від негативного впливу інших держав, при цьому пріоритетним напрямком підтримки економічної безпеки є забезпечення ресурсами в сферах енергетичної, продовольчої і ресурсної безпеки, що створює вагомий зовнішній загрози економічній безпеці.

Шведська модель економічної безпеки пов'язується з формуванням і зміцненням Швеції у II половині XX ст. як однієї з найбільш розвинутих у соціально-економічному аспекті країн, характерною особливістю якої є поєднання належного управління, політичної стабільності, стійкого економічного зростання, високого рівня соціального захисту та гідного рівня добробуту суспільства.

За рівнем виробництва Швеція випереджає більшість країн Євросоюзу, її ВВП у розрахунку на душу населення значно перевищує відповідний середній показник для ЄС майже на 48%.

Раціональна державна шведська політика, пріоритетами якої є забезпечення високої конкурентоспроможності національної економіки та належного добробуту суспільства, стимулює як підприємницьке середовище, так і працівників до послідовного вдосконалення умов виробничої діяльності, підвищення продуктивності праці і прибутковості підприємств – що зумовлює стале розширення виробництва, покращення його ефективності та дозволяє забезпечити:

- стійке економічне зростання або мінімізацію втрат, навіть в умовах негативних чи кризових проявів у світовій господарській системі;

- жорстке впровадження антиінфляційної політики, а з тим – збереження добробуту та заощаджень громадян;

- поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків та розширення інвестиційних потоків, що сприяє зміцненню конкурентних позицій шведських виробників на світових ринках;

- реалізацію соціально-економічних прав громадян, насамперед – на працю та її гідну оплату, що на практиці означає високий, порівняно з переважною більшістю європейських країн, ступінь вирівнювання доходів – за умов високої вартості праці та забезпечення максимальної зайнятості. Поєднання цих умов, по-перше, є запорукою належного рівня добробуту суспільства, по-друге, лише за їх дотримання політика вирівнювання сприяє згладжуванню соціальних протиріч і зміцненню солідарності суспільства;

- запобігання зовнішнім і внутрішнім негативним впливам на стійкість та ефективність національного виробництва.

Тому досвід Швеції, зокрема, досвід її економічної політики та безпеки становить практичний інтерес для світових та європейських країн, насамперед – для так званих «транзитних», до яких належить Україна.

Співвідношення державного і ринкового впливу на економіку в різних країнах світу різне. Наприклад, Японія відрізняється відносно незначним централізованим фінансуванням виробництва і перерозподілом доходу, але дуже чітким управлінням всіма складовими економічного механізму. У Швеції – мінімальний вплив держави у сфері виробництва, але величезний у сфері перерозподілу доходів. Іспанія відрізняється відносно незначним централізованим фінансуванням виробництва і перерозподілом доходу, але дуже чітким управлінням всіма складовими економічного механізму. Американська модель, хоча зовні і найбільш ліберальна, проте в цілому організована так, що вимагає значного державного впливу [5, с. 64].

Як показує світовий досвід, найбільший ефект з урахуванням національної специфіки України може дати поєднання централізованого та децентралізованого підходів до формування регіональної економіки та забезпечення економічної безпеки, а саме:

1. Об'єктом безпосереднього впливу при забезпеченні економічної безпеки як на національному і на регіональному рівнях повинна стати людина з її потенціалом та соціально-економічними потребами;

2. Співвідношення самостійного регулювання та державного впливу має базуватися на децентралізації та державній підтримці депресивних регіонів;

3. Інноваційно-інвестиційне економічне зростання національної та регіональної економік;

4. Інструментами регіонального управління повинні стати державна концепція, регіональні стратегії та програми розвитку.

5. Економічна безпека повинна бути заснована на загальнонаціональному комплексі заходів, спрямованих на постійний сталий розвиток та вдосконалення економіки країни.

6. Обов'язковою є наявність концептуального документа, що визначає засади національної, і в тому числі економічної безпеки. На сьогодні забезпечення економічної безпеки регулюється в Україні наступними нормативно-правовими документами, а саме Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони», Законом України «Про основи національної безпеки України», Стратегією національної безпеки України, а також

Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки». Однак слід зазначити, що наведені в цих документах загрози та напрямки діяльності не мають чіткої структуризації та диференціації за цілями, складовими як національної безпеки в цілому, так і економічної безпеки як окремого її структурного елемента.

Висновки дослідження. Детальний аналіз світового та європейського досвіду формування економічної безпеки беззаперечно свідчить про необхідність удосконалення вітчизняного концептуального і стратегічного механізму економічної безпеки України. Моделі економічної безпеки, які були розглянуті, можуть стати дієвим практичним прикладом для формування в Україні та її регіонах нової ідеології безпеки, основою якої є розвиток економіки і територій, захист їх від зовнішніх та внутрішніх загроз, ефективного використання національних ресурсів та забезпечення соціально-економічних потреб населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варналій З.С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети / Монографія / З.С. Варналій – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
2. Гуменюк А.М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія / А. М. Гуменюк. – К. : НІСД, 2014. – 468 с.
3. Дацків Р.М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції [Текст] / Р.М. Дацків. – Л.: Центр Європи, 2006. – 160 с.
4. Кореновська Ю. Міжнародний досвід у формуванні економічної безпеки держави / Ю. Кореновська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prezi.com/4i4uguj3vcsh/presentation/> 15 березня 2015 року.
5. Крайник О.П. Економічний розвиток регіону: Монографія / За ред. акад. М.І. Долішнього. – Л.: Ліга-Прес, 2002. – 294 с.
6. Мозговой И.В. Японское определение термина «экономическая безопасность». Виды экономической безопасности и направления ее обеспечения / И. В. Мозговой // У карты Тихого океана. Научно-практический семинар «Экономическая безопасность АТР и будущее Тихоокеанской России. – №18 (216). – С. 30-37.
7. Резнік О.М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу / О.М. Резнік // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 232–236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jdf/FP_index.htm_2015_4_42.pdf
8. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Моделювання та прогнозування соціально- економічного розвитку регіонів України: монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.
9. Шемаєва Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: Монографія / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки. – К.: НУПМБ, 2009. – 357 с.
10. «Шведська модель»: стислий огляд становлення, здобутків і проблем Центр Разумкова національна безпека і оборона. – №1. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD105_ukr_4.pdf